

3. Дебор, Г. Общество спектакля / Г. Дебор. – Москва: Логос, 2000. – 184 с.

4. Ванейгем, Р. Трактат об умении жить для молодых поколений / Р. Ваненгейм / [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: www.gramotey.com/books/1269096981.htm<http://conceptualism.letov.ru/inke-arns-sylvia-sasse-on-mimesis-as-strategy.html>. – Дата доступа: 10.04.2012 г.

5. Хоум, С. Художественная забастовка 1990-1993 / С. Хоум // Что делать? [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: http://www.chtodelat.org/index.php?view=article&catid=127%3A3-emancipation-of-from-labor&id=69%3Aart-strike-1990-1993&format=pdf&option=com_content&Itemid=296&lang=ru. – Дата доступа: 10.04.2012 г.

6. Арнс, И., Зассе, С. Субверсивная Аффирмация: Мимикрия как стратегия сопротивления / И. Арнс, С. Зассе // Московский концептуализм [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: <http://conceptualism.letov.ru/inke-arns-sylvia-sasse-on-mimesis-as-strategy.html>. – Дата доступа: 10.04.2012.

Роля традыцыйных спосабаў і сродкаў забяспячэння здароўя дзяцей у сучаснай беларускай сям’і

А.Дз. Якубінская, канд. гіст. навук, дацэнт

Важным аспектам функцыянавання этнакультурных працэсаў ў сучаснай беларускай сям’і з’яўляюцца традыцыйныя спосабы і сродкі забяспячэння здароўя дзяцей. Для таго, каб ахарактарызаваць традыцыйныя спосабы і сродкі забяспячэння здароўя дзяцей, неабходна вызначыць наступныя паняцці: здароўе, традыцыйныя спосабы і сродкі яго забяспячэння, здаровы лад жыцця.

Пад *здароўем* чалавека трэба разумець такі стан развіцця арганізму, пры якім чалавек здольны адаптавацца да розных умоў існавання ў навакольным асяроддзі і здольны выконваць свае біялагічныя і сацыяльныя функцыі. Вылучаецца фізічнае, псіхічнае і маральнае здароўе чалавека. У традыцыйным сялянскім грамадстве беларусаў здароўе мела вялікі сацыяльны прэстыж і лічылася сапраўднай каштоўнасцю чалавека. Увогуле, для

беларускай традыцыйнай культуры была характэрна ўстаноўка на здароўе з моманту нараджэння чалавека. Прыкладам таму могуць быць пажаданні здароўя немаўляці ў такой спецыфічнай з’яве беларускага фальклору, як хрэсьбінныя “песні-зычэнні”, якія насычаны пажаданнямі здароўя немаўляці і парадзісе. Аднак традыцыйным уяўленням беларусаў, *здароўе чалавека было гарманічна звязана з прыродай, а хвароба сведчыла аб парушэнні гэтай сувязі*. Менавіта таму сярод усходніх славян, у тым ліку і беларусаў, было распаўсюджана ўяўленне аб узаемнай сувязі чалавека і дрэва, якое быццам бы надае яму жыццёвую сілу і здароўе, аб чым сведчыць агульнаславянская этымалогія слова “здароўе”, а таксама звычай саджаць дрэва пры нараджэнні дзіцяці, выліваць ваду пасля купання немаўлят пад дрэва.

Традыцыйныя спосабы і сродкі забеспячэння здароўя выконвалі галоўную ролю ў працесе сацыялізацыі дзяцей, што праяўлялася асабліва ў дачыненні да дзяцей ва ўзросце ад нараджэння да шасці-васьмі гадоў. Паняцці *спосабаў і сродкаў забеспячэння здароўя* з’яўляюцца блізкімі па значэнню, іх уздзеянне на чалавека ажыццяўляецца адначасова. Спосабы забеспячэння здароўя паказваюць, праз што (якім чынам) адбываецца фарміраванне здароўя дзіцяці, напрыклад, праз рацыянальны рэжым кармлення, правільнае апрананне, прафілактыку дзіцячых захворванняў і інш. Пад сродкамі трэба разумець, пры дапамозе чаго ажыццяўляецца забеспячэнне здароўя, напрыклад, дзіцячае адзенне, спецыяльныя дзіцячыя стравы, дзіцячая мэбля. Традыцыйныя спосабы і сродкі забеспячэння здароўя дзяцей залежаць ад традыцыйных узораў паводзін і светапогляду людзей. Пры дапамозе іх ажыццяўлялася перадача новаму члену супольнасці яе традыцыйных культурных каштоўнасцей, а таксама набыццё чалавекам адпаведных сацыяльных роляў.

Галоўная функцыя традыцыйных спосабаў і сродкаў забеспячэння здароўя – гэта прыстасаванне дзяцей да здаровага ладу жыцця, выхаванне паўнавартасных членаў сялянскай грамады. *Здаровы лад жыцця – гэта цэласная сістэма мерапрыемстваў, якая характарызуе актыўнасць і накіраванасць асобы на аднаўленне, захаванне і ўмацаванне яе фізічнага, псіхічнага і маральнага здароўя пры дапамозе спосабаў і сродкаў яго*

забеспячэння. Далучэнне дзяцей да здоровага ладу жыцця дазваляла ажыццяўляць іх генетычныя магчымасці ў канкрэтных сацыяльных і прыродных умовах традыцыйнага грамадства беларусаў. У традыцыйным грамадстве беларусаў лічылася, што для забеспячэння здароўя дзяцей у першую чаргу неабходна існаванне адпаведнага дзіцячага харчавання, дзіцячага адзення, спосабаў і сродкаў прафілактыкі і лячэння дзіцячых хвароб, спецыяльных спосабаў і сродкаў для авалодання дзецьмі тэхнікай цела.

Для вызначэння ролі традыцыйных спосабаў і сродкаў забеспячэння здароўя дзяцей у сучаснай беларускай сям’і аўтарам было праведзена этнаграфічнае даследаванне, у межах якога былі апытаны 415 рэспандэнтаў. Беларусы, рускія, украінцы і палякі, якія ўдзельнічалі ў апытанні, належаць да чатырох тыпаў сямей: малая нуклеарная сям’я (бацька, маці, 1-2 дзяцей), няпоўная сям’я (маці або бацька, 1-2 дзяцей), шматдзетная сям’я (маці, бацька, 3 і больш дзяцей), пашыраная сям’я (маці, бацька, 1-2 дзяцей, бабуля і (ці) дзядуля). Даследаванне паказала, што на сучасным этапе далучэнне дзяцей да здоровага ладу жыцця таксама ажыццяўляецца пры дапамозе традыцыйных спосабаў і сродкаў забеспячэння здароўя дзяцей, сярод якіх асабліва варта вызначыць наступныя: *навучанне дзяцей здароваму ладу жыцця, традыцыйныя выхаваўчыя прыёмы, фарміраванне працоўных навыкаў і абавязкаў дзяцей.*

76,8% рэспандэнтаў-беларусаў адзначылі, што *навучанне дзяцей здароваму ладу жыцця* – гэта той сродак унутрысямейнай сацыялізацыі, які выкарыстоўваецца ў іх сям’і. У цэлым, можна сцвярджаць, што дадзены аспект сацыялізацыі з’яўляецца важным для большасці сем’яў, незалежна ад іх тыпу, бо 293 рэспандэнты з 415 яго адзначылі. Пры гэтым, навучанне дзяцей здароваму ладу жыцця (спорт, рацыянальнае харчаванне) у большай ступені характэрна для малых няпоўных сем’яў (80,7%), крыху менш для малых нуклеарных сем’яў (76,1%), шматдзетных сем’яў (76,9%), пашыраных сем’яў (76,2%). Навучанне дзяцей здароваму ладу жыцця (спорт, рацыянальнае харчаванне) характэрна для 76,8% беларусаў, 81,5% рускіх, 66,7% украінцаў, 62,5% палякаў. Аналіз атрыманых дадзеных дазволіў вызначыць некаторыя традыцыйныя спосабы і сродкі прафілактыкі захворванняў, якія выкарыстоўваюцца беларусамі на сучасным этапе. Упершую чаргу

гэта працэдура закалівання: 34,6% апытаных беларусаў адзначылі гэты сродак. У традыцыйных спосабах лячэння дзіцячых хвароб вылучаюцца два накірункі – рацыянальныя сродкі – масаж, лекавыя травы і нерацыянальныя – магічныя сродкі. Вельмі часта гэтыя накірункі спалучаліся. На сучасным этапе для лячэння *лекавыя расліны* выкарыстоўваюць 49,2% апытаных беларусаў, 50% украінцаў, 57,7% рускіх і 62,5% палякаў. *Рэжыму натуральнага кармлення і харчавання* дзяцей грудным малаком прытрымліваецца 71,9% беларусаў, што з’яўляецца самым высокім паказчыкам у параўнанні з прадстаўнікамі іншых этнічных груп (украінцы – 66,7%, палякі – 62,5%, рускія – 61,5%). У традыцыйным грамадстве беларусаў спецыфічныя спосабы лячэння дзіцячых хвароб выкарыстоўваліся толькі ў дачыненні да дзяцей самага малодшага ўзросту (прыкладна да двух – трох гадоў). Больш таго, уяўленні беларусаў аб “нетрывалым” становішчы дзяцей “на гэтым свеце”, абумоўленыя ўзроўнем вялікай дзіцячай смяротнасці, падмацоўвалі і спосабы “лячэння” дзяцей пры дапамозе магічных метадаў і прыёмаў, у першую чаргу, замовамі. Аналіз атрыманых дадзеных паказаў, што на сучасным этапе для “лячэння” дзяцей замовы выкарыстоўваюць вельмі рэдка, пры гэтым найбольшы паказчык зафіксаваны сярод украінскай этнічнай групы – 16,7%, беларусы – 4,9%, рускія – 3,8%, палякі – 0%. За нерацыянальнымі сродкамі лячэння дзіцячых хвароб да “бабак-шаптух” звярталіся 33,3% украінцаў, 25% палякаў, 11,5% рускіх і 8% апытаных беларусаў. *Як бачна, лячэнне дзяцей традыцыйнымі спосабамі і сродкамі (лекавыя расліны і замовы) на сучасным этапе найменш характэрна для беларусаў, што верагодна адлюстроўвае небяспечную тэндэнцыю, якая вядзе да страты традыцыйнага ўяўлення беларусаў аб залежнасці здароўя чалавека ад прыроды. Аднак, трэба адзначыць і той факт, што беларусы асэнсоўваюць залежнасць здароўя дзіцяці ад натуральнага рэжыму кармлення і харчавання, у першую чаргу кармлення мацярынскім малаком.*

У фарміраванні псіхічнага і маральнага здароўя дзіцяці важную ролю адыгрывае спадчынны фактар, мікраклімат сям’і, у якім дзіця расце і сталее, традыцыі выхавання. У традыцыйным грамадстве беларусаў лічылася, што выходзіць дзяцей трэба на *асабістым прыкладзе бацькоў*, а фізічныя пакаранні прымяняліся рэдка. Гэта

традыцыя захавалася і зараз у беларускіх сем'ях. Асабісты прыклад ва ўчынках бацькоў павінен выходзіць дзіця, лічаць 85,4% беларусаў, 92,6% рускіх, 66,7% украінцаў, 100% палякаў. Так, 328 рэспандэнтаў адзначылі асабісты прыклад бацькоў, як адзін з важнейшых прыёмаў сямейнага выхавання. У найбольшай ступені прыём характэрны для шматдзетных сем'яў (89,7%), крыху менш для малых (86,8%), няпоўных (84,2%), пашыраных (81%). *Параду, падтрымку, апеку, суправаджэнне* лічыць важнымі педагогічнымі прыёмамі абсалютная большасць усіх апытаных прадстаўнікоў этнічных груп Беларусі. Гэтыя традыцыйныя прыёмы сямейнага выхавання адзначылі 347 апытаных рэспандэнтаў. У найбольшай ступені такія прыёмы характэрны для шматдзетных сем'яў (100%), крыху менш для няпоўных (93%), пашыраных (92,3%), малых (88,9%).

Безумоўна, станоўчым момантам жыццядзейнасці дзяцей з'яўляецца набыццё вопыту, знаёмства з навакольным светам. Часам набыты вопыт мае адмоўны характар, што звязана з парушэннем бацькоўскай забароны. Так, вылучаюцца такія метады ўздзеяння на дзіця, як напамінак і прывучанне, перакананне, выкараненне шкодных звычак пры дапамозе маральнага і фізічнага пакарання, а таксама выкліканне агіды да чалавечых заганяў [1, с. 28]. Беларусы лічылі, што ва ўсім павінна быць мера, таму існавала строгая градацыя пакаранняў згодна з крытэрыем – “наўмысна ці не наўмысна” здзейснены учынак [2, с. 90]. Менавіта гэтым крытэрыем у адпаведнасці з цяжкасцю ўчынку вызначаліся такія меры пакарання, як вымова, пагроза, біццё “спражкай” (рамнём), дубцом, крапівой, “махрачом” (ануча, якой выціралі стол) і нават біццё пугай, дранне за вушы, цяганне за валасы. Як бачым, у выхаванні прысутнічалі розныя варыяцыі фізічных пакаранняў. Нават беларускія прыказкі і прымаўкі падкрэсліваюць выхаваўчую сілу бізуна: “Малая пражка падчас многа пасобіць” [3, с. 134]. На сучасным этапе фізічныя пакаранні, як выхаваўчы прыём, адзначылі 74 рэспандэнты. Фізічныя пакаранні характэрны найбольш для шматдзетных сем'яў (23,1%), для малых – 20,2%, для пашыраных – 16,7%, для няпоўных – 15,8%. *Прымяненне фізічных пакаранняў* у меншай ступені характэрна для беларусаў (17,6%), у большай ступені сустракаецца ў сем'ях палякаў (37,5%), рускіх (37%),

украінцаў (33,3%). Маральны ўціск на дзіця, як і фізічныя пакаранні, мала характэрны для традыцыйнага выхавання. І на сучасным этапе такі прыём выкарыстоўваецца рэдка, бо толькі 89 рэспандэнтаў адзначылі гэты педагагічны прыём. Маральны ўціск, як і фізічныя пакаранні, найбольш характэрны для шматдзетных сем'яў (30,8%), крыху менш для малых (24,7%), няпоўных (17,5%), пашыраных (16,7%). Аказанне маральнага ўціску і прымусу не характэрна для палякаў, мала характэрна для рускіх (22%) і беларусаў (23,8%), у большай ступені характэрна для украінцаў (50%).

Камунікатыўны вопыт дзеці набываюць не толькі ў дзіцячай суполцы, але і ва ўласнай сям'і. У сувязі з гэтым важнае значэнне маюць адносіны да бацькоў і іншых членаў сям'і. У традыцыйным грамадстве беларусаў дзеці вельмі пачціва і пакорліва адносіліся да бацькоў. Напрыклад, на Палессі дзеці звярталіся да бацькоў на “Вы” [4, с. 137]. На думку вядомай расійскай даследчыцы культуры мацярынства Н.Л. Пушкаровай, узаемаадносіны маці і дзіцяці звязваюцца шлюбна-сямейнай сферай, а таксама сацыяльнымі ідэаламі, інтарэсамі, абмежаваннямі [5, с. 104]. Увогуле, на здароўе малага дзіцяці ў першую чаргу ўплывае мікраклімат сям'і, у якой яно расце і сталее. Лічылася нават, што спрычыніць хваробу можа парушэнне парадку ўнутры адзінкі соцыуму – сям'і. Напрыклад, у традыцыйным грамадстве беларусаў маці ні ў якім выпадку не павінна была праклінаць сваё дзіця, называць яго дрэнным словам ці лаянкай. Да дзіцяці звярталіся: “сыночак мой, каласочак”, “дачушка”, “дзетка”. Сваеасаблівыя мянушкі і імёны, якія выкарыстоўваліся ў сям'і ў дачыненні да дзяцей, з'яўляліся важным элементам сямейнай традыцыі. У сям'і дзецям, асабліва малодшага ўзросту, давалі ласкавыя мянушкі, якія адлюстроўвалі іх рысы характару, асаблівасці знешняга выгляду і ўласцівасці. На сучасным этапе вобраз жанчыны-маці займае важнае месца ў жыцці кожнага чалавека. Для абсалютнай большасці апытаных рэспандэнтаў, незалежна ад тыпу сям'і, характэрны паважлівыя звароты для маці, падарункі на розныя святы, клапаціва-ахоўныя адносіны да маці і выказванне слоў удзячнасці, прабачэння (лічбы вагаюцца ад 83,5% да 98,3%). Пры гэтым значна меншая колькасць рэспандэнтаў абмяркоўвае з маці ўласныя праблемы (лічбы ад 65,1% да

78%). Вобраз жанчыны-маці займае важнае значэнне ў свядомасці ўсіх апытаных прадстаўнікоў, незалежна і ад іх нацыянальнай прыналежнасці. Паважлівы зварот да маці характэрны для 100% украінцаў, палякаў, 90% рускіх і 83,9% беларусаў. Апека, падтрымка, дапамога маці характэрны для абсалютнай большасці рэспандэнтаў, незалежна ад іх нацыянальнай прыналежнасці (ад 90 да 100%). Слова ўдзячнасці, прабачэння выказваюць маці 100% украінцаў, палякаў, 85% беларусаў і 80% рускіх. Абмеркаванне з маці ўласных праблем з мэтай атрымаць параду ў большай ступені характэрна для палякаў (87%) і рускіх (80%), крыху менш для беларусаў (74%) і ўкраінцаў (66,7%).

Традыцыйна адным з важнейшых сродкаў уключэння дзіцяці ў грамадства з'яўляецца *фальклор*. Праз фальклорныя творы дзеці набывалі першапачатковы сацыяльны вопыт, больш-менш усведамлялі асноўныя маральныя каштоўнасці грамадства. Пры дапамозе фальклорных твораў фарміраваліся адносіны да нацыянальных, рэлігійных і сацыяльных груп насельніцтва. Даследчыкі адзначаюць, што для кожнай сям'і характэрны спецыфічныя сямейныя тэксты (своеасаблівы сямейны слоўнік – сістэма імёнаў і мянушак, тэрміналогія роднасных сувязяў, мянушкі жывёл, назвы дзеянняў, якасцяў, выказванні, прыказкі і прымаўкі), сямейныя паданні аб продках, якія з'яўляюцца асобнай формай захавання сямейнай “тайнай” традыцыі [6, с. 28]. Менавіта таму трансляцыя фальклорнай традыцыі з'яўляецца важнай прайвай функцыянавання этнакультурных працэсаў у сучаснай беларускай сям'і. У цэлым трансляцыя фальклорных твораў у значнай ступені характэрна для ўсіх тыпаў беларускіх сем'яў, бо 320 рэспандэнтаў з 415 адзначылі гэты аспект сямейнага выхавання. Цікава, што асабліва выкарыстоўваюць гэты прыём бацькі ў няпоўных сем'ях (87,7%), крыху менш у малых (84,8%), пашыраных (83,3%), шматдзетных (74,4%), хаця пашыраныя і шматдзетныя сем'і ў цэлым характарызуюцца большай захаванасцю традыцыйных спосабаў і сродкаў выхавання. Сярод апытаных чытаюць дзецям ўслых, распавядаюць легенды і паданні, казкі, малююць, спяваюць для дзяцей 85,4% беларусаў, 66,7% рускіх, 100% украінцаў, 87,5% палякаў.

Надзвычай важную ролю ў працэсе сацыялізацыі чалавека адыгрывае *фарміраванне працоўных навыкаў і абавязкаў дзяцей*. У традыцыйным грамадстве беларусаў існавалі дзве формы сям'і: неразделеная бацькоўская ці неразделеная брацкая (складалася з некалькіх шлюбных пар з прамым ці бакавым сваяцтвам, якія вялі агульную гаспадарку) і малая (аднашлюбная пара, часам з адным з бацькоў ці іншым нежанатым родзічам). Даследчыкі традыцыйнай беларускай сям'і адзначаюць той факт, што менавіта неразделеная бацькоўская сям'я вылучалася большым захаваннем традыцыйных рыс, што было звязана з неабходнасцю цэнтралізаванага кіраўніцтва, а таксама большай колькасцю дзяцей (8-10 у параўнанні з 3-4 у малой) [7, с. 45,48]. Тэрмін пачатку працоўнай дзейнасці дзяцей залежаў ад формы сям'і. У вялікай неразделенай сям'і было больш дарослых, таму дзеці пачыналі працаваць пазней, выконвалі больш лёгкія работы, у адрозненне ад малой сям'і або няпоўнай, дзе не хапала працоўных рук і дзеці былі вымушаны пачынаць працу ўжо ў пяць – шэсць гадоў [4, с. 135]. У традыцыйным грамадстве беларусаў авалодванне дзецьмі працоўнымі навыкамі грунтавалася на двух прынцыпах: нельга надрываць дзіця, бо яно ў далейшым будзе дрэнна працаваць, трэба ўсяляк заахвочваць імкненне малога да працоўнай дзейнасці [2, с. 93]. Сяляне разумелі, што дзіця павінна атрымліваць задавальненне ад працы, і, што вельмі важна, разумець і ўсведамляць неабходнасць свайго ўдзелу ў ёй. *Далучэнне дзяцей да хатняй работы ў залежнасці ад узросту на сучасным этапе характэрна для прадстаўнікоў усіх этнічных груп Беларусі*. У параўнанні з прадстаўнікамі іншых народаў гэты выхаваўчы прыём выкарыстоўваецца ў большай ступені беларусамі (94,3%). Аналіз атрыманых дадзеных паказаў, што на сучасным этапе далучэнне дзяцей да хатняй работы ў меншай ступені характэрна для малой нуклеарнай сям'і (91,8%), крыху больш для малой няпоўнай сям'і (94,7%) і шматдзетнай сям'і (94,9%) і ў большай ступені для пашыранай сям'і (97,6%). Далучэнне дзяцей да хатняй работы ў залежнасці ад узросту характэрна для прадстаўнікоў усіх этнічных груп. У параўнанні з прадстаўнікамі іншых народаў гэты педагагічны прыём выкарыстоўваецца ў большай ступені

беларусамі (94,3%), крыху менш палякамі (87,5%), украінцамі (83,3%), рускімі (81,5%).

Асэнсаванне неабходнасці далучэння дзяцей да працоўнай дзейнасці цалкам адпавядае традыцыйным сацыяльна-культурным каштоўнасным арыенцірам беларускага этнасу, бо працэс фарміравання працоўных навыкаў і абавязкаў адбываўся ў дзяцей беларусаў у межах сям'і. Больш таго, у кожным перыядзе дзяцінства (ад нараджэння да шаснаццаці-сямнаццаці гадоў) працоўная дзейнасць дзіцяці адлюстроўвала яго сацыяльны статус. У шаснаццацігадовым узросце падлетак цалкам уключаўся ў працоўную дзейнасць сялянскай грамады. *Той факт, што неабходнасць далучэння дзяцей да хатняй працы ў большай ступені характэрна для пашыранай сям'і, з'яўляецца вынікам сумеснага пражывання прадстаўнікоў старэйшага пакалення з малодшым ў межах адной сям'і, значыць, большай захаванасцю традыцый выхавання ў сем'ях адзначанага тыпу. Такім чынам, у сучасных беларускіх сем'ях старэйшае пакаленне трансліруе малодшаму традыцыйныя сацыяльна-культурныя каштоўнасці, менавіта, любоў да працы.*

Рамёствы беларусаў маюць старажытныя вытокі і адлюстроўваюць гісторыю развіцця вытворчых сіл. Рамёствы з'яўляюцца адным з дапаможных відаў працоўнай дзейнасці беларусаў і адным з важнейшых аспектаў народнай культуры. Цесна звязаныя з векавымі народнымі традыцыямі, рамёствы захоўваюць найбольш самабытныя рысы этнасу. Яны часта з'яўляюцца заняткамі “для душы”, таму адлюстроўваюць унікальныя рысы народнай творчасці. Ва ўнутранай структуры традыцыйнай рамеснай вытворчасці ў залежнасці ад зыходнага матэрыялу вылучаюцца асобныя групы: дрэваапрацоўчая, металаапрацоўчая, апрацоўка мінеральнай сыравіны, сыравіны жывёльнага паходжання, вытворчасць адзення, якія ў сваю чаргу складаюцца з больш вузкасפעцыялізаваных заняткаў [8, с. 75]. У беларусаў існавалі мужчынскія і жаночыя віды рамёстваў. Напрыклад, да мужчынскіх рамёстваў належаць гарбарства, шапавальства, ганчарства, кавальства і іншыя. Жанчыны захоўвалі традыцыйную манаполію ў апрацоўцы ільну, пянькі і воўны, у прадзенні і ткацтве, а таксама ў вязанні і вышыванні [8, с. 76]. Такім

чынам, рамёствы з'яўляюцца важным аспектам функцыянавання этнакультурных працэсаў унутры грамадства, а таксама ад навучання рамёствам залежаць многія аспекты сацыялізацыі дзяцей. У традыцыйным грамадстве беларусаў умацаванне палавых роляў хлопчыкаў і дзяўчынак вызначала іх арыентацыю на далейшую мужчынскую і жаночую працоўную дзейнасць. Працэс авалодвання рамёствамі і фарміраванне працоўных абавязкаў можна прасачыць на прыкладзе эвалюцыі ткацкага майстэрства дзяўчынкі. У.М. Дабравольскі апісвае цікавы абрад прысвячэння дзяўчынкі ў прахі: 6-8 гадовая дзяўчынка ўрачыста выпрадала першую нітку, якую затым спальвалі. Попел будучая праха павінна была праглынуць, каб мець далейшы поспех у справе прадзення [9, с. 349-350]. У абрадзе прысвячэння дзяўчынкі ў прахі можна заўважыць рэшткі пераходнага абраду, які не толькі арыентаваў дзяўчынку на далейшую працоўную дзейнасць, але і замацоўваў новы сацыяльны статус дзяўчынкі і яе гатоўнасць да набыцця працоўных навываў ў прадзенні. Увогуле, у беларусаў існаваў даволі дакладны паэтапны падзел ткацкага майстэрства. Спачатку дзяўчынка навучалася прадзенню, а затым ткацтву. Так, гледзячы на гатовую “кудзелю”, можна было даволі дакладна вызначыць узрост прахі. Дзяўчынкам другога перыяду дзяцінства (ад шасці – васьмі да дзесяці год) даручалася прасці так званую “атропачную кудзелю” (кудзеля нізкай якасці), бо ў гэты перыяд адбывалася авалоданне навываў прадзіва. А “верхачысную кудзелю” (кудзелю самай выкокай якасці) пралі дзяўчаткі пераходнага ўзросту дзесяці – чатырнаццаці гадоў, гэта ўжо быў іх асноўны абавязак. Авалодванне дзяўчынкамі навываў ткацкага майстэрства пачыналася прыкладна ва ўзросце дзесяці – дванаццаці год, калі іх фізіялагічныя асаблівасці (у першую чаргу рост, даўжыня рук і ног) дасягалі належнага стану, што дазваляла ім свабодна сядзець і працаваць за ткацкім станком. Трэба адзначыць урачыстасць таго моманту, калі дзяўчынец ўпершыню ўдавалася заняць месца ткачыхі, што лічылася вельмі прэстыжным у дзявочай суполцы і таксама служыла своеасаблівай адзнакай пачатку далучэння да жаночых відаў дзейнасці. У гэты перыяд дзяўчынка, якая ўжо прала кудзелю, пачынала набываць навываў ў другім этапе ткацкага майстэрства – уласна ткацтве. Як бачым, авалодванне жаночымі

відамі рамёстваў з'яўлялася важнейшым момантам унутрысямейнай сацыялізацыі дзяўчынкі, бо фарміравала ў яе свядомасці асноўныя каштоўнасці жаночай адаптацыйнай стратэгіі. *Навучаюць дзяцей рамёствам 45,8% беларусаў, 40,7% рускіх, 50% украінцаў, 50% палякаў. Нягледзячы на тое, што рамёствы былі шырока прадстаўлены ў традыцыйным грамадстве беларусаў і навучанне рамёствам з'яўлялася адным з асноўных момантаў сацыялізацыі дзяцей, ў сучасных беларускіх сем'ях навучанне традыцыйным рамёствам прадстаўлена нязначна, ўсяго 174 рэспандэнта з 415 адзначылі гэты аспект традыцыйнага выхавання. Навучанне традыцыйным рамёствам у пракладна роўнай ступені ажыццяўляецца ва ўсіх тыпах сем'яў: у няпоўных сем'ях – 49,1%, у шматдзетных – 46,2%, малых нуклеарных – 45,3% і пашыраных – 42,9%. Гэтыя дадзеныя сведчаць аб паступовым выключэнні традыцыйных рамёстваў з выхаваўчага працэсу, што, у сваю чаргу, істотна збядняе унутрысямейную сацыялізацыю дзяцей. Тым не менш, гэты аспект пераносіцца ў пазасямейны выхаваўчы працэс.*

Такім чынам, роля традыцыйных спосабаў і сродкаў забеспячэння здароўя дзяцей у сучаснай беларускай сям'ядлюстравана ў наступных вывадах:

1. Прыстасаванне дзяцей да здаровага ладу жыцця адбываецца праз наступныя *традыцыйныя спосабы і сродкі забеспячэнні здароўя дзяцей*. Прафілактыка захворванняў, лячэнне дзяцей лекавымі раслінамі і замовамі на сучасным этапе найменш характэрна для беларусаў, што, верагодна, сведчыць аб магчымасці страты традыцыйнага ўяўлення беларусаў аб залежнасці здароўя чалавека ад прыроды. Аналіз традыцый кармлення і харчавання дзяцей ў сучаснай беларускай сям'і дазволіў выявіць найбольшую захаванасць гэтага сацыяльна-культурнага вопыту ў шматдзетных і пашыраных сем'ях беларусаў. Беларусы па-ранейшаму асэнсоўваюць залежнасць здароўя дзіцяці ад натуральнага рэжыму кармлення і харчавання, у першую чаргу кармлення мацярынскім малаком.

2. Такія *традыцыйныя прыёмы сямейнага выхавання*, як прыклад бацькоў, асабістая парада, падтрымка і апека дзіцяці характэрны для беларускага сямейнага выхавання і зараз, прычым

найбольш для шматдзетных сем'яў. Маральны ціск на дзіця, як і фізічныя пакаранні, мала характэрныя для традыцыйнага выхавання і на сучасным этапе выкарыстоўваюцца рэдка, пры гэтым прымяненне фізічных пакаранняў у меншай ступені характэрна для беларусаў. Вобраз жанчыны-маці займае важнае значэнне ў свядомасці ўсіх апытаных прадстаўнікоў, незалежна ад іх нацыянальнай прыналежнасці, тыпу сям'і. Трансляцыя фальклорных твораў у значнай ступені характэрна для ўсіх тыпаў беларускіх сем'яў.

3. Асэнсаванне неабходнасці *фарміравання працоўных навыкаў і абавязкаў дзяцей* цалкам адпавядае традыцыйным сацыяльна-культурным каштоўнасным арыенцірам беларускага этнасу. Той факт, што неабходнасць прылучэння дзяцей да хатняй работы ў большай ступені характэрны для пашыранай сям'і, з'яўляецца вынікам сумеснага пражывання прадстаўнікоў старэйшага пакалення з малодшым ў межах адной сям'і, а, значыць, большай захаванасцю традыцый у сем'ях адзначанага тыпу. Атрыманыя дазеныя сведчаць аб паступовым выключэнні традыцыйных рамёстваў з выхаваўчага працэсу, што, у сваю чаргу, істотна збядняе унутрысямейную сацыялізацыю дзяцей.

Выкарыстаная літаратура

1. Ракава, Л.В. Традыцыі сямейнага выхавання ў беларускай вёсцы / Л.В. Ракава. – Мінск : Ураджай, 2000. – 111 с.
2. Якубінская, А. Дз. Традыцыйная сацыялізацыя дзяцей беларускіх сялян у другой палове XIX-першай палове XX ст. / А.Дз. Якубінская. – Мінск : РІВШ, 2010. – 118 с.
3. Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. / рэдкал. В.К. Бандарчык [і інш.]. – Кн. 1. / рэд. А.С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – 559 с.
4. Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья / В.К. Бондарчик [и др.] редкол.: В.К. Бондарчик [и др.] – Минск: Наука и техника, 1987. – 379 с.
5. Пушкарёва Н.Л. Частная жизнь русской женщины: невеста, жена, любовница (X-начало XIX в.) / Н.Л. Пушкарёва. – М.: Ладомир, 1997. – 381 с.
6. Разумова, И.А. Потаённое знание современной русской семьи: быт, фольклор, история / И.А. Разумова. – М.: Индрик, 2001. – 376 с.

7. Сям'я і сямейны быт беларусаў / В.К. Бандарчык [і інш.] – Мінск: Навука і тэхніка, 1990. – 256 с.

8. Этналогія Беларусі: традыцыйная культура насельніцтва ў гістарычнай перспектыве: вучэб.-метадычны дапамагі / Т. А. Наваградскі [і інш.]. – Мінск: БДУ, 2009. – 335с.

9. Добровольский, В.Н. Смоленский этнографический сборник / В.Н. Добровольский // Записки Императорского Русского Географического Общества по Отделению Этнографии.– 1893. – Т. 23. – Вып. 1. – Ч. 2. – 443с.